

РОЗДІЛ ІІІ

ПІСЕННІ ЖАНРИ УКРАЇНСЬКОГО ФОЛЬКЛОРУ У ГЕОГРАФІЧНОМУ АСПЕКТІ

УДК 39:784.6(477.4)

Терещенко Олександр

<https://orcid.org/0000-0001-9649-1227>

*Національна музична академія України імені П. І. Чайковського
вул. Архітектора Городецького, 1-3/11, 01001 Київ, Україна
Кіровоградський музей музичної культури ім. Кароля Шимановського
вул. Віктора Чміленка, 65, 25006 Кропивницький, Україна
тел. +380 98 211-8257, e-mail: pan.terrrr@gmail.com*

Етномузична географія чумацьких пісень передстепового й степового Правобережжя

У роботі викладено спостереження щодо просторового поширення народнопісенних парадигм, пов'язаних з чумацькою тематикою, на теренах т. зв. «передстепового поясу» Правобережної України.

Дослідження базується на сучасних даних, що були отримані впродовж майже 30-річної фахової експедиційної роботи фольклористів-збирачів у терені; для уточнення автор залучає матеріали з публікацій першої половини ХХ ст.

Результати розвідки доводять правомірність обраного ракурсу, відносно нового для української етномузикології (застосування ареального методу у вивченні необрядового фольклору старших шарів). Поточні висновки лежать як у загальній історико-культурній, так і у суто мелоареалогічній площині.

Ключові слова: передстепове Правобережжя, чумацькі пісні, пісенна парадигма, етномузична географія (мелогографія).

Передстепове Правобережжя¹ – територія порівняно компактна, проте розташована на складному міжрегіональному роздоріжжі та ніби на перетині старшої й новішої історико-культурних епох². Це вповні знайшло відбиття у специфіці місцевого музичного фольклору.

Обраний у роботі ракурс лежить в одному з магістральних річищ сучасної етномузикології, яким є дослідження просторових закономірностей фольклору. Водночас він, здається, відносно новий з огляду на той матеріал, до якого адаптовано й застосовано мелогографічну методику.

DOI: <https://doi.org/10.31318/2522-4212.2018.13.145721>

¹ Згрубшого – терени сучасної Кіровоградської області без її західних (подільських) та південних (степових) районів та прилеглі землі Черкащини й Дніпропетровщини.

² Північніша смуга т. зв. «вторинної автохтонності» переходить тут у нові переселенські землі, стрімко освоєні упродовж ХVІІІ ст.

Найпродуктивнішим картографування закономірно показує себе у вивченні ранньотрадиційних явищ усної музичної культури, коли ця методика застосовується для з'ясування ареалів ритмо- й мелоструктур, визначених як типологічні, а рівно й зон поширення самих жанрових різновидів обрядового фольклору. Хоча, за наявності статистики, картографований, звісно, може бути будь-який з елементів фольклорного тексту (власне музично-поетичної форми вкупі зі способами її існування – від етнографічної обставини до сталих рис виконавської манери). Та ж перед тим має бути коректно поставлено й обґрунтовано наукову мету цього картографування (зокрема визначенням місця обраної ознаки в ієрархії інших і, відповідно, рівня стратифікації явищ).

Об'єктом вивчення в даній роботі стала група пісень передстепового Правобережжя, виокремлена з-поміж величезної кількості інших необрядових за тематичним³ принципом. Йдеться про т. зв. чумацькі та споріднені з ними пісні, що становлять самостійний викінчений цикл з кільканадцяти (в межах всієї України – кількадесяти) сюжетів і дещо більшого числа музичних типів (у їх іще численніших видах та різновидах)⁴. Пісні цієї групи є одним із маркерів української етнокультури т. зв. «золотої доби» (хоча виникли вони переважно раніше, а у новіші часи й на нових землях лише набули оновленого прочитання); чумацтво існувало упродовж століть, майже не зачеплене бурхливими історичними й політичними пертурбаціями – аж поки зміна економічних реалій не спричинилася до його поступового занепаду та щезнення.

Про доцільність розгляду чумацьких пісень у географічній площині автор цих рядків став замислюватися іще в фольклорних експедиціях Кіровоградщиною на початку 90-х, коли в одних районах раз-у-раз траплялися одні й ті самі чумацькі пісні, натомість у сусідніх районах їх, бувало, не співали зовсім, виконували інші або й не знали ніяких. Загальний список передстепових чумацьких виявився вельми обширним – та ж у кожній локальній традиції побутувало від 2–3 до 5, лише зрідка 7–8 сюжетів⁵ (репертуари окремих місцевостей різняться, але зазвичай частково перетинаються).

---

³ Тобто немuzичним – і це би до певної міри ставило під сумнів оголошений у назві роботи ракурс. Аргументи автора (прямі й непрямі) викладено нижче в основному тексті статті та виносці 22.

⁴ Частина з мелодій, до слова, обслуговує також і тексти нечумацького змісту – найчастіше в якій-небудь із суміжних традицій; інші ж наспіви жорстко закріплені за певним чумацьким сюжетом.

⁵ Дещо подібно до того, як багатюща давньогрецька міфологія (якою її уявляє сучасна людина, вихована на бестселері Н. Куна) насправді є сумою культів, що сформувалися в різний час та в різних локусах Еллади.

Це спостереження логічно тягнуло би за собою спробу встановити зону поширення кожної зафіксованої пісенної парадигми – як у межах досліджуваного регіону, так і на всій етнічній території (останнє бодай на рівні регіональної атрибуції, якщо така би виявилася). Місцева частина ареалів, звісно, мала би бути максимально конкретизована за польовими записами; охопити ширше дозволяють численні публікації фольклору.

Здійсненність, реальність такого дослідження постала в процесі підготовки по змозі вичерпного (а не антологічно-ілюстративного) збірника [Терещенко О., 2018], коли в аудіоархівах кіровоградських та київських фольклористів було виявлено загалом понад 200 записаних у 1987–2010 рр. передстепових пісень відповідної тематики⁶.

На розповсюдження й міру збереження чумацьких пісень у різних передстепових локусах впливали чинники різного характеру й різних рівнів. Тому перш, ніж перейти до викладу узагальнених результатів заявленого дослідження, вважаємо за необхідне подати кілька фактів і зауваг історико- й музично-етнографічного плану, бо саме в цьому контексті передовсім слід інтерпретувати з'ясовану географію чумацьких пісенних парадигм.

1. Передстєпова смуга (землі нинішнього кіровоградсько-черкаського пограниччя, колись вельми розмитий південний кордон Київського князівства) була, із зрозумілих причин, порівняно мало залюднена аж до XVI та навіть XVII ст. Першою, майже суцільно освоєною ділянкою цієї смуги стало найближче до Дніпра Надтясминня. Південніші землі частково контролювалися запорожцями ще в другій половині XVIII ст., коли низовиків Бугогардівської та Кодацької паланок невдовзі зліквідованої Січі поступово витиснули хвилі нових поселень.

---

⁶ Уся сукупність публікацій від половини XIX і до початку XXI ст. містить хіба десяту долю від цього корпусу передстєпових чумацьких мелодій. Три зразки записано М. Лисенком [1885, 1965]; 5 – А. Конощенком [1900; 1902; 1906], 15 творів опубліковано І. Бессарабою [1916] – але ж без нот, лише поетичні тексти. Щодо матеріалів із зібрань С. Тобілевич [1982] та Д. Яворницького [1906: 1990], то вони, через свою сумнівну достовірність, можуть використовуватися хіба як допоміжне джерело – і то тільки у зіставленні з сучасними записами.

У великому томі-зводі чумацьких, виданому ІМФЕ [1976], – головню передруки зі старших видань, а серед пісень, що публікуються вперше, – аж 4 чумацькі з колишньої Златопільщини та два тексти з Чигиринщини.

7 нотованих чумацьких (з-поміж $\approx$ 400 пісень, записаних у Кіровоградській обл. на початку 1980-х) виявлено у рукописних матеріалах Григорія Шевчука, фольклориста-ентузіаста з м. Олександрії.

Активна колонізація Задніпрянщини, інспірована та підтримувана російським урядом, відбувалася у кілька етапів: спочатку, в середині XVIII ст. – Нова Сербія, трохи згодом Слобідський (Новокозацький), Молдавський та інші полки (не як військові формування, а як адміністративно-територіальні утворення того часу).

2. Передстеповим Правобережжям пролягала середня частина довжелезного Чорного (Шпакового) чумацького шляху, що наслідує торговим шляхам київської доби. Від перекопського перешийка через Запоріжжя, перетинаючи по дузі південь сучасної Дніпропетровської обл. поблизу Томаківки та Кривого Рогу, він виходив до Чорного лісу у верхів'ях Інгульця, Інгулу, Тясмину (північно-східна частина сучасної Кіровоградщини), далі повертав на захід, поділяючись надвоє. Від південної гілки тут відокремлювався іще південнішими степами у напрямку Торговиці (теперішнього Новоархангельська) Кучманський шлях, а сама вона прямувала в бік Шполи, Тального, Умані. Північна гілка проходила через с. Тимошівку (нині Кам'янський р-н, Черкащина), а далі, вже за межами досліджуваного нами регіону, простувала на Корсунь, Богуслав, Жашків та зрештою знову зливалася з південною гілкою аж на Західному Поділлі.

Новіші шляхи, що виникли лише у кінці XVIII ст., з'єднали Єлисаветградщину з Очаковом⁷ та Одесою.

3. У Передстеповому Правобережжі сходяться периферії трьох (а правдивіше – чотирьох) регіональних етномузичних традицій: наддніпрянської – у її двох розгалуженнях, правобережному (південно-київському⁸) та лівобережному (полтавському), східноподільської та степової. Остання, хоч вельми пізня й власне похідна, втім, вирізняється достатньою самобутністю і мусить трактуватися як окрема.

* * *

Музично-поетичні форми передстепових чумацьких пісень компактно описує Таблиця 1.

Поширення у регіоні чумацьких сюжетів та відповідних їм музичних типів деталізує Таблиця 2⁹ та унаочнює карта-схема (для кращої читабельності в таблиці й на карті-схемі вказані лише центри районів, де зафіксовано ту чи іншу пісенну парадигму).

⁷ Але чи це не відновлений колишній козацький торгово-воєнний шлях до Чорного моря й, зокрема, до Ачі-Кале.

⁸ Що згрубшого окреслена межами колишньої Київської губернії.

⁹ Читана по горизонталі, вона показує географію певної парадигми, по вертикалі – репертуар окремих зон регіону.

Таблиця 1. Сюжети, віршова та ритмічна будова чумацьких пісень передстепового Правобережжя

Зміст, сюжет, сюжетна група, сюжетні мотиви	<ul style="list-style-type: none"> Найуживаніші інципіти подано в обсязі повного поетичного рядка або (зрідка) – влізаваного початкового заспіву-катену 	Віршова будова		семантична, ритмо- й мелодематична форма строфи (у доцільній конкретизації)	<ul style="list-style-type: none"> *R Слабізований ритм (приклади), де 1 – одиниця ліку в моделі (мора); ½ – похідне дроблення Скелетизована ритмічна форма (≠ ~ = *R тип, *R прототип) по змозі у консеквентному зменшенні
		розпросторена (реальна)	базифікована, з подальшою прототипізацією		
ВЛАСНЕ ЧУМАЦЬКІ					
легендарна участь чумаків у взятті Азова	<ul style="list-style-type: none"> Ой що то за крячок / над морем крякає 	67~43- 8-44~45~55 + 67~43~45	45~46 ⇐ 43~44	найімов. однорядкова з катеном	зап. М. Кропивницького, без мелодії
перемога чумаків над гайдакаками	<ul style="list-style-type: none"> Ясно, ясно / ой (як) сонечко сходить, да гей / (ой) а хмурнесенько заходить // Рано, рано / ой ясне сонце сходе, да гей / а пізнесенько заходе // 	(4453); 472, 4453~54	446~44, 43 ⇐ ⇐ 66 ⇐ ...	однорядкова строфа з катеном: V 1.абв. 2.вгде. M 1.абв. 2.у;абв.	<ul style="list-style-type: none"> *R ... // 1122 / 22222 / 11112 123 // ⇐ {...} (підкреслені силабохрони, подобно як і у віршових формулах, тут відповідають рефрену)
переправа через Дніпро	<ul style="list-style-type: none"> Ходив блудив / привдалий молодчик / по турецьким / братця, городам // Ой чумаче / чумаче (да гей) // 	(435); 46, 4635 43x2 43x3 432; 432; 43	44, 43 ⇐ 65 ⇐ 43	V 1.абв. 2.вгде. M 1.абв. 2.у;абв.	<ul style="list-style-type: none"> *R ... // 1111 / ½½½½12 / 1111 / ½½½½12 // ⇐ *R 1111 / 1111 / 1111 / 1111 / 112 // *R 2222; 114 // 1111; 224 // *R 1111; 114 // 1122; 114 // 1122; 114 // *R ½½½½; 1112 // 1121; 1112 // 1121; 114 //
хвороба ~ смерть чумака у дорозі ~ на чужині	<ul style="list-style-type: none"> Ой ходив чумак / ой (вон) да ходив бурлак / ой сім год по Дону / сім год по Дону // Ой заслаб чумак / та й лежить // Занедужав / чумаченько / заслаб та й лежить // Було літо / було літо / та й стала зима // Як поїхав / козаченько / та й у Крим по сіль // Заслаб чумак / у дорозі / упав та й лежить // Ай случилась / пригодонька / чумаку (в стелу) біда // Із преславної Одеси / завезли чуму // 	(43); 56/65 445; 4425 зрідка (лише у сольних прочитаннях): 454657; 454(2)5	445 ⇐ 65 ⇐ 43	V 1.абв. 2.вгде. M (β'') абвβ'	<ul style="list-style-type: none"> *R 11244 / ½½11142 // 112224 / 22114 // ⇐ ⇐ 2244 / 2242 // 22224 / 22114 // ⇐ ... *R 12½½; ½½12 / ½½½½2 // 12½½; ½½11 / 11½½½½2 // <p>Додані склади у сольних версіях цієї пісні ритмізуються здебільшого не дробленням, а відповідним додаванням тривалостей.</p>
хворого чумака везуть додому	<ul style="list-style-type: none"> Гей у стелу, стелу / стелу криниченька / гей там вода / прибуває // 	445x2	445x2	V АББ M АBB	<ul style="list-style-type: none"> R 2121 / 2121 / 21216 : // *R ½½½ ½½11 / ½½½½11 / ½½½½1122 // ⇐ ⇐ 1111111111122 // (за записом Лисенка) *R 1112 ½½½½12 // ½½½½12 ½½½1144 // ⇐ ⇐ 1112 / 1112 // 1112 / 2244 // ⇐ {...} *R (1)1122 / 1122 // 1111; 2224 //
розмова з волами, чумак не шкодує волів	<ul style="list-style-type: none"> Ой гей, воли / сірі, полові // Гей, воли мої / полові // 	46; 6567 (1)454; 44	46x2 ⇐ 44x2 44x2	V АБ M АB	

Таблиця 2. Поширення чумацьких пісенних парадигм у регіоні

локалізація (р-ни)	північний схід		північ		схід (лівий берег р. Інгулець, р-ни Кіровоградської обл., пограничні з Дніпропетровщиною)	південь (степова зона й околиці Поділля)	центр
	Надтрасьминня	Надвися й околиці Поділля	Надвися й околиці Поділля	Надвися й околиці Поділля			
Емблематичний інципіт та узагальнений сюжет, за потреби розрізнити пісенні типи – також віршова будова	Чигирин	Чигирин	Чигирин	Чигирин			
Ясно, ясно ой а сонечко сходить (про перемоту чумаків над гайдамаками)	Чигирин	Чигирин	Чигирин	Чигирин			
Ой сів пугач на могилі (пагіотична, літ. походження)	Світловодськ	Світловодськ	Світловодськ	Світловодськ			
Ішов чумак з Дону та й сів над водою (чумак розмовляє з долею)	Чигирин	Чигирин	Чигирин	Чигирин			
Ох і не степиля, хрещастий барвінку (чумак зубожів)	Світловодськ	Світловодськ	Світловодськ	Світловодськ			
Ой чумаче, чумаче, життя твоє собаче (чумак загинув у Криму)	Чигирин	Чигирин	Чигирин	Чигирин			
Ой іхали чумаченьки з України	Світловодськ	Світловодськ	Світловодськ	Світловодськ			
Ей мати, мати, Та наіхали хлопці, ей, з України	Світловодськ	Світловодськ	Світловодськ	Світловодськ			
Іхали чумаки з України	Світловодськ	Світловодськ	Світловодськ	Світловодськ			
Занедужав чумаченько, заслаб та й лежить	Світловодськ	Світловодськ	Світловодськ	Світловодськ			
Та ходив чумак ой да ходив бурлак ой сім год по Дону, сім год по Дону	Світловодськ	Світловодськ	Світловодськ	Світловодськ			
Ой летів пугач та й сів на могили та все кричить «пу-га, пу-га» (про чумака Макаря)	Світловодськ	Світловодськ	Світловодськ	Світловодськ			
Забілили сніги, забілили білі, ще й дівровонька (козак-бурлак помирає в чужій стороні та просить товариша поховати його у кленовій труні)	Світловодськ	Світловодськ	Світловодськ	Світловодськ			
Ой ходив донець сім год по Дону (змія обмовила донцеву дружину)	Світловодськ	Світловодськ	Світловодськ	Світловодськ			
Ходив блудив привідайли молодчик (переправа через Дніпро)	Світловодськ	Світловодськ	Світловодськ	Світловодськ			
Ой що то за крачок над морем кражає (легендарна участь чумаків у взятті Азова)	Світловодськ	Світловодськ	Світловодськ	Світловодськ			
Гей у степу, степу, степу криниченька, гей там вода прибуває (хворого чумака везуть додому)	Світловодськ	Світловодськ	Світловодськ	Світловодськ			
Ой гей, воли сірі, половіі (розмова з волами, чумак пропив воли)	Світловодськ	Світловодськ	Світловодськ	Світловодськ			
У Києві на риночку (чумак пропив воли, шинкарка кепкує з його)	Світловодськ	Світловодськ	Світловодськ	Світловодськ			
Ой з-за гори та й з-а кручі скриплять вози йдуче (чумак Грицько грає на соліпку; очікування милого дівчиною)	Світловодськ	Світловодськ	Світловодськ	Світловодськ			
Ой горе тій чайці (чумаки поварили чаєнят у каші)	Світловодськ	Світловодськ	Світловодськ	Світловодськ			
А вже чумак дочумакувався (та інші прислівки жартівливого, сатиричного чи побутового змісту)	Світловодськ	Світловодськ	Світловодськ	Світловодськ			
Ой п'є чумак (козак, Іван), п'є (мати просить сина не пити горілки й не любити Марусі – він не погоджується)	Світловодськ	Світловодськ	Світловодськ	Світловодськ			

Коментар до Таблиці 1.

Пояснення символів (знаків формалізації), застосованих у Таблиці див.: [Луканюк Б., 2016, сс. 173–178]. Але звертаємо увагу, що деякі форми запису відрізняються (їх було обрано для більшої інформативності компактного тексту та його кращої читабельності):

- Надрядкові цифри у силабічних та ритмічних формулах є альтернативними до основних, після яких вони виставлені ($V44^5 = V44\sim V45$ та $R1212^1 = R1212\sim R1211$). Здвоєні надрядкові цифри позначають можливий похідний поділ силабогрупи (7^{43}), в тому числі в результаті більших ампліфікацій (6^{43} , $6^{43\sim 44}$, $6^{7\sim 43\sim 44}$). Здвоєні надрядкові цифри можуть також контекстно відчитуватися і як такі, що стосуються вказаної основними цифрами вже й без того похідної структури в разі її варіантного цезурування: 44^{53} .

(Замітимо в дужках, що цифри 8 та 9 у ритмічних формулах не помилкові: неподільні 8- й навіть 9-складові групи (*Ой да на високому дрєві / ой да на клєночку. V96*) хоч рідко, але таки трапляються (будучи ознакою звільнено-силабічного вірша). Та ж у більшості значно розпросторених силабогруп закономірно виникає похідна цезура, яка, втім, лише інколи має стабільне положення).

- Підкреслені цифри у ритмічних формулах (подібно як і у віршових) відповідають рефрену (а не позначають паузи у реальному ритмічному малюнку). Відбиттям цього елемента доцільно конкретизується співвідношення ритму й вірша у випадках, коли 1- чи 2-складовий рефрен є частиною силабогрупи (і, відповідно, не відображений у буквеній формулі семантичної будови, а лише у цифровій силабічній).
- У цифровому вираженні ритмічних малюнків не вказуємо тактові розміри, позаяк усі описувані приклади часомірні, а кількість одиниць числення в такті здебільшого легко відчитується без додаткового позначення. Звісно, при цьому втрачається можливість швидко оцінити пропорції форми, її відповідність граматичній нормі та одразу бачити місця ймовірних трансформацій; та цим довелося пожертвувати через вельми компактний формат таблиці й маючи на увазі принципову можливість відновлення цих позначень у разі потреби.
- Скісна риска («слєш») у цифровому вираженні ритмічних малюнків вживається замість вертикальної тактової риски, яка зчаста візуально губиться у частоколі одиниць.

* * *

Найбагатший чумацький репертуар задокументовано на північному сході регіону – у Надтясминні (Чигиринському, Світловодському та Олександрівському районах); дещо коротший список дають східні (Онуфріївський, Олександрійський, Петрівський) та південні райони (Долинський, Новгородківський, Компаніївський, Новоукраїнський). Центральні терени Кіровоградщини, як не дивно, демонструють майже повну відсутність класичної чумацької пісенності, таку собі 80-кілометрову «чумацьку пустку».

Найраніше в регіоні заселене східне Надтясминня, найближче до Дніпра, а рівно й сучасний Онуфріївський р-н (з його старим чумацьким шляхом на колишній Крюків¹⁰, див. карту-схему) за багатьма ознаками виглядають безпосереднім продовженням лівобережної (полтавської) традиції, її периферією¹¹. Тут не раз документовано твори, зовсім не знані південніше, але поширені на Полтавщині («Ой гей, воли сірі, половії», «Ой з-за гори та й із-за кручі», «Ясно ясно ой сонечко сходе»¹², «Ішов чумак з Дону та й сів над водою»).

Чумацькі твори уздовж середньої частини кіровоградсько-черкаського пограниччя (захід Кам'янського р-ну, Новомиргородський, Шполянський, схід Новоархангельського) менш численні, ніж на сході. Примітно, що при нормальній тут помірній розспіваності (за відповідної розпростореності форм) подекуди трапляються як розлогі наддніпрянські наспіви, так і лаконічні східноподільські, які взагалі-то виглядають на тлі місцевої музичної стилістики трохи чужорідно. Іще наочніше цей контраст виказує себе біля самого Дніпра, у Надтясминні, де паралельно побутували вельми розгорнуті й зовсім компактні¹³ музичні прочитання пісні про соловейкових діток, спалених чумаками. Гроно локальних відмін і різновидів цієї пісні (див. Таб. 1), званої скрізь по умовній лінії Чигирин – Новоархангельськ (південніше вже ні), вкупі з іншими спостереженнями яскраво віддзеркалює динамічну єдність усього кіровоградсько-черкаського пограниччя як зони активної взаємодії двох регіональних етнокультур – наддніпрянської та подільської. При чому остання, значно менше виражена у цьому перехідному конгломераті, є

¹⁰ Нині правобережне передмістя Кременчука.

¹¹ Хоча заселялися ці землі далеко не тільки (й не стільки) зі сходу.

¹² Про перемогу чумаків над гайдамаками, записувана лише від переселенців із затопленого у 1959 році Кременчуцьким водосховищем села Шабельники, відомого мало не з часів Хмельниччини.

¹³ Слід зазначити – у незрівняно меншій кількості.

чи-то первіснішою, а згодом рудиментарною, чи, ймовірно, навпаки, вторинною, так би мовити, верхньою хвилею. Або ж це були два вектори, що одночасно йшли назустріч один одному.

Частина суцільного українського ареалу класичних чумацьких сюжетів у передстеповому Правобережжі являє собою смугу, що правдоподібно йде сюди від самого Запоріжжя через південні райони Дніпропетровської обл.¹⁴ Ця смуга, в точності повторюючи Чорний (Шпаків) шлях, охоплює найсхідніші терени Кіровоградщини на лівому березі Інгульця¹⁵, піднімається до самого Дніпра – і далі кіровоградсько-черкаським пограниччям на захід до Умані. Лише на цій останній ділянці описуваний ареал чумацьких пісень досягає українських земель, заселених порівняно рано; всі перелічені південні райони освоєні у другій половині XVIII ст. – переважно вихідцями з Гетьманщини (Полтавщини, менше Чернігівщини), які люди, ймовірно, й завезли сюди свій чумацький репертуар. Проте, на інших передстепових землях, де вони також оселилися [Полонська-Василенко, 1960], чумацькі або не прижилися, або давно забуті. Це би можна пояснити, зокрема, тим, що згаданий шлях залишався активним саме як чумацький аж до 1860-х [Херсонская губернія, 1868] та навіть 1880-х років, зберігаючи відповідні промисел та фольклор обабіч. (Так, у Петрівському р-ні пісню про чумака Макарю знають чи не всі місцеві мешканці 1930-х та й 1940-х рр. н.).

У верхів'ях річок Інгулу, Інгульця й Тясмину (Олександрівський р-н) не можна не помітити великого вузла-роздоріжжя, де єдиний південнійший шлях поділявся на окремі гілки, які прямували далі на північ і захід до різних місцевостей України. То ж не дивно (ще й з огляду на ранній, як для регіону, час заселення), що чумацький репертуар Олександрівщини багатий, збірний, а музична стилістика вельми строката.

Уздовж новіших чумацьких доріг, які виникли у XVIII ст. й вели на Очаків та Одесу, чумацької класики майже не фіксовано або такі твори траплялися точково (та, треба гадати, їх поява там обумовлена геть іншими чинниками).

---

¹⁴ Колишню наявність там чумацьких підтверджують, за певних застережень, записи Д. Яворницького. Проте, за інформацією від сучасних дослідників, «наприкінці 90-х та на початку 2000-х рр. чумацьких пісень на Правобережній Дніпропетровщині вже практично не траплялося» (С. Карпенко, І. Фетисов).

¹⁵ Ця річка є малопрхідним кордоном-фільтром для чумацьких пісень: на правому її березі вони трапляються відчутно рідше (у південних районах Кіровоградської обл.) або майже відсутні (у центральних, де побутувала сама лише пісня про чайку).

Чумацькі шляхи Передстєпового й Стєпового Правобєрежжя:

– старші;

– новіші (кінець XVIII ст.).

Поширення чумацьких пісень у регіоні:

– повсюдно відомі;

– група творів, спільних з подільською та правобережно-київською традиціями;

– група творів лівобережного (полтавського, чернігівського) походження;

в т. ч.

– про чумака Макаря.

* * *

Весь місцевий чумацький репертуар очевидно поділяється на кілька груп – відповідно до характеру локалізації пісень.

Повсюдно (або майже повсюдно, як і у всій Центральній Україні) відомі в регіоні пісня-алегорія про чайку (що, власне, до чумацьких може бути віднесена вельми умовно), співно-моторна «У Києві на риночку», побутова лірична «Ой п'є чумак, п'є» та приспівки жартівливого змісту.

Інші дві групи творів поширені в кількох **локальніших осередках**, що кожен з них охоплює по кілька адміністративних районів. Ці групи можна визначити як **київсько-подільську** (на півночі Кіровоградської обл.: «Заслаб, заслаб чумаченько»¹⁶, «Ох і не стелися, хрещастий барвінку»¹⁷, «Ой чумаче, чумаче»¹⁸) та **полтавську** (на сході Кіровоградщини: насамперед пісня про чумака Макаря та споріднені з чумацькими «Ой ходив донець сім год по Дону», «Забіліли сніжки» тощо). При чому, поряд із названими, доволі поширеними піснями, до останньої групи входять і такі, що були зафіксовані точково, у одному, або компактно розташованих 2–3 селах¹⁹.

¹⁶ Більше відома в етномузичній літературі за початковими рядками «Ой ходив чумак, ой ходив бурлак та сім літ по Дону (по Криму). Та й не бувало пригодоньки ніколи йому». Представлена в регіоні двома окремими (хоч і спорідненими) пісенними типами. Перший ($V^R(445;4425) V^SAB$, див. Таб. 1), добре знаний на півночі Кіровоградщини, наспіви подібні до запису П. Демуцького («Пісні Охматівського хору», К., 1968). Кілька десятків опублікованих зразків засвідчують, що цей тип найяскравіше побутовував саме на Київщині, хоча й трапляється аж до Закарпаття.

Другий, що поширений у передстеповій зоні спорадично, має вишукану форму ($V^R(43;56^765) V^S1.abv'.2.v'';где'e$) – із можливим триразовим (!) повтором різною мірою орнаментованої заключної силабогрупи (двічі в кінці строфи та третій у наступному за тим катені). Метрополією цього типу, вочевидь, є Полтавщина, про це свідчить як ритмокомпозиційна будова наспіву, так і наявні публікації (зокрема запис Є. Ліньової).

Пісні з текстами компактнішої й, певно, первіснішої будови $V^R5^65;445$ (хіба суто подільської як для цього сюжету) не поширюються східніше Бершадського р-ну Вінниччини (не беремо тут до уваги розтиражовану з різними паспортами у численних виданнях кінця XIX й початку XX ст. майже одну й ту мелодію, що її бачимо також і в збірці Конощенка, ніби записану в Єлисаветградському повіті).

¹⁷ Ця пісенна парадигма рясно побутовувала на Київщині (в т.ч. й цікавій нам Уманщині) та Житомирщині (тут з інципітом «Ой не стелися, зелений шпорише»), спорадично фіксована на Рівненщині. На Лівобережжі хіба не знана взагалі або знана зовсім мало.

¹⁸ Записано всього три її варіанти, вельмі різні за наспівом, всі уздовж кіровоградсько-черкаського кордону, але на відстані до 50 км один від одного.

¹⁹ «Ходив-блудив привдалий молодчик по турецьким, братця, городам», що трапилася в одному-єдиному селі Федорівка Петрівського р-ну, поодинокі згадки пісні «Ой з-за гори та й з-за кручі та скриплять вози, йдучи», а також згадувані вище «Ой гей, воли» та «Ясно, ясно ой а сонечко сходить».

Тож ніби на тлі нечисленного репертуару, що є спільним для всієї передстепової зони, у її північних районах побутує група правобережних чумацьких, у східних районах та менше на півдні – група умовно лівобережних. На північному сході, ближче до Дніпра, ці дві групи перетинаються.

Зазначимо в дужках, що зона суцільного розповсюдження «лівобережних» чумацьких пісень на досліджуваних теренах в основному збігається з колишнім Олександрійським повітом Херсонської губернії²⁰. Передстеповий ареал «правобережних» творів ніби наповзає з Київської губернії на північніші землі Єлисаветградського повіту²¹, на решті теренів якого повсюдно побутувала хіба що відома пісня про чайку-небогу – хоча Єлисаветградщину у джерелах ХІХ ст. не раз названо потужним осередком чумацтва. Звісно, процес формування народномузичної традиції відбувався в регіоні значно раніше, аніж було утворено згаданий адміністративний поділ часів Російської імперії; але ж той поділ таки доволі точно віддзеркалює головні етнокультурні кордони Правобережжя і навіть відображає деякі складніші явища взаємодії цілих етнографічних регіонів.

Зауважимо також, що й сама відсутність скільки-небудь розвиненого циклу чумацьких сюжетів у власне степових традиціях виразно відокремлює їх від суміжних передстепових і перехідних, позаяк досліджуване фольклорне явище корелює з історичною динамікою та специфікою формування тих та інших. Передстепову смугу (що її традиційна народномузична культура в цілому належить до ареального типу) влучно характеризує оксюморон «вторинна автохтонність»; натомість степова зона – це терени пізнього (кінець ХVІІІ ст.) заселення з вельми вибіркоvim і випадковим переміщенням фрагментів традиції метрополій на нові землі й на нових землях.

Кілька висновків та принагідних міркувань.

1. Спостереження над географією старших необрядових пісень (а не тільки над їх стилістикою, що вже є загальним місцем у науці) виявилися продуктивними; обраний підхід має право на життя; інша справа, що трактувати результати досліджень, подібних цьому, слід у щоразу іншому, вірно визначеному відповідно до об'єкта, контексті (чи й контекстах).

²⁰ Та ще більше – з землями Кодацької паланки Війська Запорізького, що обмежувалися на заході згадуваною вже тут річкою Інгулець.

²¹ Може й зовсім випадково повторюючи контури Нової Сербії, надто штучної й недовговічної, аби мати вплив на формування народнопісенної традиції. Та усе ж варто враховувати фактор концентрованого у часі, майже одномоментного заселення (а точніше би «укріплення», «підселення», бо більшість прибульців оселилися далеко не на порожньому місті) вузької й довгої смуги, від Новоархангельська на Синюсі до Крилова на Дніпрі – нехай «на папері» й іноземцями (балканцями), які, втім, із фантастичною швидкістю розчинилися у місцевому українському населенні.

2. Чумацький цикл (принаймні ядрена його частина) склався, безперечно, раніше основної маси звичайних пісень (може приблизно в один час зі старшими баладами), хоча стилістика їх наспівів не раз подібна. Та мова саме про цикл як викінчений набір творів, що виник і побутував у певний час на певній території. І, як це несподівано впливає з даної студії, відносно чумацьких пісенних парадигм системно діють просторові закономірності, багато в чому подібні до тих, що властиві обрядовим пісенним типам та жанровим різновидам (див. у порівнянні навіть зовні схожі карти-схеми з цієї статті та зі статті автора про географію передстепових весільних наспівів [Терещенко О., 2010]).

3. Виявлені щодо передстепових чумацьких пісень просторові закономірності самі по собі набувають статусу ознак, які можуть, зокрема, прислужитися для точнішої атрибуції етномузичних регіонів Центральної України та зон їхнього впливу на сусідні.

4. Поетична складова старших необрядових пісень, розглянута в географічній площині окремо та вкупі з наспівом,²² формалізованим до пісенного типу, його видів чи й різновидів – а паралельно й сам той тип (без прив'язки до сюжету, чого в даній роботі нема) – дає змогу (бажано би оперуючи інструментарієм теорії множин, її поняттєвою базою²³ та, можливо, компактними формами запису) виявляти й аналізувати у їх ієрархії та кореляції надскладні системні явища з царини етномузичної ареалогії.

---

²² При чому окремо узята поетична складова (власне зміст, реалізований у якійсь із споріднених структур) проявляє себе на більшому просторі, натомість наспіви мають дрібнішу локалізацію. Ареал певного сюжету часто міжрегіональний чи й міжнаціональний – і це природно через більшу універсальність поетики, актуальність втіленого змісту й спільність мовних засобів. Звісно, будь-який поетичний текст має межі свого поширення, поза якими він мало знаний, спотворений або невідомий зовсім – і нікого не дивує, скажімо, відсутність на Поліссі пісень про Довбуша чи Байду. Баладні (в т. ч. й пізні) сюжети мають ширшу географію, історичні – вужчу.

Але треба зауважувати, що навіть варіантно змінювана віршова будова вже створеного тексту (якщо він тільки не зовсім заново складений на інших засадах або докорінно не перекомпонований) суттєво обмежує вибір його традиційних ритмічних втілень, як правило, кількома видами одного надтипу (у панівному для даного локусу паристому або третньому мисленні), звісно, із усіма можливими подальшими змінами. Тобто поетичний текст існує/мандрує/запозичується ніби разом із притаманним йому типізованим/прототипізованим силабічним ритмом, який надалі може бути перепрочитаний в іншій системі організації, підлягати ускладненню чи (рідше) спрощенню, у зв'язку з якими процесами може змінюватися й будова строфи (з'являтися/зникати повтори силабогруп, рефрени, катени, конверсії, переритмізації та інші ритмокомпозиційні відміни). Додамо сюди й розмаїття ладоінтонаційне. Та ж новий наспів успадковує генотипні риси від прототипу – і при тому кожен локус творить для одного й того поетичного тексту такий наспів, що відповідав би місцевому етномузичному канону, що цей канон мусить бути визначений та деталізований не тільки у стильовому, а й у просторовому аспекті (див. про це більше [Рибак Ю. 2007]).

²³ Як-от сума, перетин і різниця множин, (власна) під -, надмножина тощо.

Список використаної літератури

- Бессараба, 1916 – Бессараба И. Материалы для этнографии Херсонской губернии. Собрал И. В. Бессараба. *Сборник Отделения русского языка и словесности Императорской Академии Наук*. Петроград, 1916. С. 319–329.
- Демуцький, 1968 – Демуцький Порфирій. *Пісні Охматівського хору*. Київ, 1968.
- Конощенко, 1900 – Конощенко Андрій. *Українські народні пісні з нотами: У трьох сотнях*. Одеса, 1900. Сотня перша.
- Конощенко, 1902 – Конощенко Андрій. *Українські народні пісні з нотами: У трьох сотнях*. Одеса, 1902. Сотня друга.
- Конощенко, 1906 – Конощенко Андрій. *Українські народні пісні з нотами: У трьох сотнях*. Одеса, 1906. Сотня третя.
- Ліньова, 1905 – Линева Евгения. Опыт записи фонографом украинских народных песен: из музыкально-этнографической поездки в Полтавскую губ. в 1903 г. с приложением 18-ти песен. *Труды музыкально-этнографической комиссии*. Москва, 1905. Т. 1. Перевид.: Линева Е. Э. *Опыт записи фонографом украинских народных песен* [подготовка к изданию, вступительная статья и комментарии Е. И. Мурзиной]. Киев, 1991. 87 с.
- Луканюк, 2016 – Луканюк Богдан. *Ритмічна варіаційність у пісенному фольклорі*. Львів, 2016. 208 с.
- Полонська-Василенко, 1960 – Полонська-Василенко Наталія. *Заселення Південної України в половині XVIII століття*. Мюнхен, 1960. Перевид. : Заселення Південної України в половині XVIII століття. «*Вежа*», літературний часопис. №1. Кіровоград, 1995; Заселення Південної України в половині XVIII століття. «*Вежа*», літературний часопис. №№ 2, 3. Кіровоград, 1996.
- Рибак, 2007 – Рибак Юрій. Методика ареально-типологічних досліджень в етномузикології. Досвід львівської школи. *Етномузіка*. Львів, 2007. Число 3, С. 9–22
- Терещенко, 2010 – Терещенко Олександр. Весільні наспіви передстепового Правобережжя (ритмоструктурна та ладова географія). *Проблеми етномузикології*, Вип. 4. Київ, 2010. С. 97–116
- Терещенко, 2018 – Терещенко Олександр. *Чумацькі пісні передстепового Правобережжя*. Підготовл. до друку (2018).
- Тобілевич, 1982 – *Українські народні пісні в записах Софії Тобілевич*. Київ: Наукова думка, 1982. 423 с.
- Херсонская губерния, 1868 – Списки населенных мест Российской империи. Том XLVII. Херсонская губерния. *Список населенных мест по сведениям 1859 года*. Издан центральным статистическим комитетом министерства внутренних дел. Санкт-Петербург, 1868. 191 с.
- Чумацькі пісні, 1976 – *Чумацькі пісні. Українська народна творчість*. Київ : Наукова думка, 1976. 544 с.
- Шевчук, 1982 – Шевчук Григорій. *Українські народні пісні: сучасні записи з Кіровоградщини*. Рукопис. 1982(?).
- Яворницький, 1906 – Яворницький Дмитро Іванович. *Малороссийские народные песни, собранные проф. Дмитрием Эварницким в 1878-1905 гг.* Екатеринослав, 1906. 772 с.
- Яворницький, 1990 – Яворницький Дмитро Іванович. *Українські народні пісні, наспівані Д. Яворницьким. Пісні та думи з архіву вченого*. Київ, 1990. 456 с.

References

- Bessaraba, (1916). Bessaraba I. *Materyaly dlya etnografii Khersonskoy gubernii. Sobral I.V. Bessaraba. Sbornik Otdeleniya russkogo yazyka I slovesnosti Imperatorskoi Akademii Nauk [Materials for ethnography of the Kherson province. Collected I.V. Bessarab. Department of Russian Language and Literature of the Imperial Academy of Sciences]*. Petrograd. P.319–329.
- Damuckyi, (1968). Demuckyi Porfyriy. *Pisni Okhmativskoho horu [Songs of Okhmativ choir]*. Kyiv.
- Konoschenko, (1900). Konoschenko Andii. *Ukrainski narodni pisni z notamy: u trioh sotniakh [Ukrainian folk songs in tree hundreds]*. Odessa. First hundred.
- Konoschenko, (1902). Konoschenko Andii. *Ukrainski narodni pisni z notamy: u trioh sotniakh [Ukrainian folk songs in tree hundreds]*. Odessa. Second hundred.
- Konoschenko, (1906). Konoschenko Andii. *Ukrainski narodni pisni z notamy: u trioh sotniakh [Ukrainian folk songs in tree hundreds]*. Odessa. Third hundred.
- Lineva, (1905). Lineva Evgeniya. *Opyt zapisi fonografom ukrainskikh narodnyh pesen: iz muzykalno-etnograficheskoi poezdki v Poltavskuyu guberniu v 1903 godu s prilozheniem 18-ti pesen [Experience of recording Ukrainian folk songs with a phonograph: from a musical and ethnographic trip to Poltava lips. in 1903 with the addition of 18 songs]*. Trudy muzykalno-etnograficheskoi komissii [Proceedings of the music and ethnographic commission]. Moscow. Vol. 1. Reprint: E.E. Lineva. Experience in recording phonograph of Ukrainian folk songs [preparation for publication, introductory article and commentary by E. I. Murzina]. Kiev, 1991. 87 p.
- Lukaniuk, (2016). Lukaniuk Bohdan. *Rytmichna variaciynist u pisennomu folklori [Rhythmical variations in folk songs]*. Lviv. 208 p.
- Polonska-Vasylenko, (1960). Polonska-Vasylenko Natalia. *Zaselennya Pivdennoyi Ukrayiny v polovyni XVIII stolittya [Settlement of Southern Ukraine in the half of the XVIII century]*. Munich. Reprint: Zaselennya Pivdennoyi Ukrayiny v polovyni XVIII stolittya. «Vezha», literaturnyy chasopys [Settlement of Southern Ukraine in the half of the XVIII century. "Tower", literary magazine]. Kirovograd. 1995. №1. Zaselennya Pivdennoyi Ukrayiny v polovyni XVIII stolittya. «Vezha», literaturnyy chasopys [Settlement of Southern Ukraine in the half of the XVIII century. "Tower", literary magazine]. Kirovograd. 1996. №№2,3.
- Rybak, (2007). Yuri Rybak. *Metodyka areal'no-typolohichnykh doslidzhen' v etnomuzykolohipi. Dosvid l'viv's'koyi shkoly [The method of habitatological research in ethnomusicology. Experience of the Lviv school]*. *Etnomuzyka [Ethnomusic]*. Lviv, 2007. Iss.3, pp. 9–22
- Tereshchenko, (2010). Tereshchenko Oleksandr. *Vesilni naspivy przedstepovoho Pravoberezhzhya (rytmostrukturna ta ladova heohrafiya) [Wedding tunes of the antecedent Right Bank (rhythm structural and melody geography)]*. *Problemy etnomuzykolohipi [Problems of music ethnology]*. Kyiv. Iss.4. P. 97–116.
- Tereshchenko, (2018). Tereshchenko Oleksandr. *Chumatski pisni przedstepovoho Pravoberezhzhya. Pidhotovl [Chumak Songs of the Pre-Steppe Right Bank]*. Prepared to print.
- Tobilevych, (1982). *Ukrayinski narodni pisni v zapysakh Sofiyi Tobilevych [Ukrainian folk songs in Sofia Tobilevich's recordings]*. Kyiv: Naukova dumka. 423 p.
- Khersonskaya guberniya, (1868). *Spiski naselennykh mest Rossiyskoy imperii [Lists of populated places of the Russian Empire]*. *Khersonskaya guberniya. Spisok*

naselennykh mest po svedeniyam 1859 goda. Izdan tsentral'nym statisticheskim komitetom ministerstva vnutrennikh del [Kherson province. List of populated places according to 1859. Published by the Central Statistical Committee of the Ministry of the Interior]. St.Peterburg. 191 p.

Chumatski pisni, (1976). *Chumatski pisni. Ukrayins'ka narodna tvorchist [Chumak songs. Ukrainian folk art]. Kyiv : Naukova dumka. 544 p.*

Shevchuk, (1982). *Shevchuk Hryhoriy. Ukrayinski narodni pisni: suchasni zapysy z Kirovohradshchyny [Ukrainian folk songs: modern records from Kirovograd region]. Manuscript.*

Yavornytskyi, (1906). Yavornytskyy Dmytro Ivanovych. *Malorossyyskiye narodnye pesny, sobrannye prof. Dmytryem Evarnytskym v 1878-1905 godakh [Malorossiya folk songs, collected by prof. Dmitry Evarnitsky in 1878-1905]. Ekaterynoslav. 772 p.*

Yavornytskyi, (1990). Yavornytskyy Dmytro Ivanovych. *Ukrayinski narodni pisni, naspivani D. Yavornyts'kym. Pisni ta dumy z arkhivu vchenoho [Ukrainian folk songs, performed by D. Yavornytsky. Songs and dumas from the scientist's archive]. Kyiv. 456 p.*

Александр Терещенко

*Національна музикальна академія імені П.І. Чайковського, Київ, Україна
ул. Архитектора Городецкого, 1-3/11, 01001 Киев, Украина
Кировоградский музей музыкальной культуры имени Кароля Шимановского
ул. Віктора Чміленка, 65, 25006 Кропивницький, Украина
тел. +380 98 211-8257, e-mail: pan.terrrr@gmail.com*

Етномузыкальная география чумацких песен предстепного и степного Правобережья

В работе изложены наблюдения относительно распространения народнопесенных парадигм, связанных с чумацкой тематикой, на территории т. н. «предстепного пояса» Правобережной Украины.

Общий список чумацких песен, выявленных в районе за почти 30 лет полевой работы, обширен (более 20 сюжетов, около 30 песенных типов, почти 300 фиксаций) - однако в каждой локальной традиции бытовало от 2-3 до 6-7 сюжетов. Репертуары отдельных местностей отличаются, часто пересекаясь.

Часть общего украинского ареала классических чумацких сюжетов в регионе представляет собой полосу, в точности повторяющую Черный чумацкий Шлях со всеми его ответвлениями – торговый путь, который действовал со времен Киевской Руси.

Автором очерчены ареалы каждой зафиксированной песенной парадигмы – как в пределах исследуемого региона, так и (по имеющимся публикациям и материалам коллег) на всей этнической территории – разумеется, с разной степенью конкретизации.

Весь местный чумацкий репертуар делится на несколько групп – в зависимости от характера локализации песен. Часть песен бытовали **повсеместно**, другие охватывают по несколько административных районов. Эти группы (учитывая сведения из многочисленных этномузыкальных публикаций) можно определить как **киевско-подольскую** и **полтавскую**. То есть, «на фоне» репертуара, общего для всей предстепной зоны, в ее северных районах бытует группа правобережных чумацких, в восточных районах и меньше на юге – группа условно левобережных. На северо-востоке, ближе к Днепру, эти две группы пересекаются.

Чумацький цикл в цілому склався раніше основної маси ліричних пісень, вероятно, в одне время со старшими баладами. І, як видим, Очевидно, по тому відносно чумацьких пісенних парадигм ще діють просторові закономірності, схожі з тими, які присущі обрядовим пісенним типам і жанровим різновидностям.

Ключевые слова: передіступне Правобережжя, чумацькі пісні, пісенна парадигма, етномузикальна географія (мелогографія).

Oleksandr Tereshchenko

Tchaikovsky National Music Academy of Ukraine

Architect Gorodetsky Str., 1-3/11, 01001 Kyiv, Ukraine

The Kirovohrad Museum of a Musical Culture named after Karol Shymanovski

Viktor Chmilenko str., 65, 25006 Kropyvnytskyi, Ukraine

tel.: +380 98 211-8257, e-mail: pan.terrrrr@gmail.com

The Ethnomusical Geography of the Chumaky Songs of the Pre-Steppe and Steppe Right-Bank Area

This work displays an observation concerning the distribution of the folk song paradigms, related to the chumaky subject, on the territory of the so called "pre-steppe zone" of the right-bank Ukraine.

A general list of the chumaky songs detected in the region during almost 30 years of field work is extensive (more than 20 plots, near 30 song types, almost 300 fixations) - nevertheless there existed from 2-3 to 6-7 plots in every local tradition. The repertoires of the separate locations differ, but often intercross.

A part of a general Ukrainian areal of the classic chumaky songs represents a strip which precisely copies the Black chumaky Way with all its branches - the trade way which had existed since Kyiv Rus times.

The author has depicted the areals of each fixated song paradigm - within the researched region, as well as on the whole ethnic territory (corresponding to the existing publications and colleges' materials) - obviously with a different degree of a concrete definition.

The whole chumaky songs repertoire divides on several groups - depending on the character of the songs localization. Some songs have existed ubiquitously, the other ones cover several administrative regions each one. These groups (considering the data of numerous ethnomusicological publications) can be defined as the Kyiv-Podolsk group and the Poltava one. That is to say, "against the background" of the repertoire, common for the whole pre-steppe zone, there exists a group of the right-bank chumaky songs in the Northern regions (within the pre-steppe zone), and a group of the conditionally left-bank ones in the Eastern regions and less on the South. On the North-East, closer to the Dniپر river, these two groups intercross.

The chumaky cycle had in general been set before the main mass of the lyrical songs, probably, at the same time as the older ballads. Obviously that is the reason why the territorial consistent patterns - similar to those which are inherent in the ritual song types and the genre kinds - are still actual relatively to the chumaky song paradigms.

Keywords: the pre-steppe right-bank massive, the chumaky songs, a song paradigm, the ethnomusicological geography (melogeography).

Стаття надійшла до редакції 20.03.2018 р.